

ZPRÁVA

PREZENTOVÁNÍ HISTORICKÝCH TÉMAT SPOJENÝCH S OBLASTÍ SOUČASNÉ UKRAJINY VE VÝSTAVNÍCH PROJEKTECH NÁRODNÍHO MUZEA

Ondřej Štěpánek – Kristýna Blechová – Helena Medřická – Daniela Záveská

Cílem textu je představit několik výstavních projektů, ve kterých návštěvníci mohli či stále mohou spatřit unikátní předměty přivezené z oblastí, které v současnosti patří k Ukrajině. V průběhu mnoha desetiletí se ve sbírkových fondech v rámci různých oddělení Národního muzea podařilo shromáždit tisíce takovýchto předmětů. Většina z nich je uložena v depozitářích, některé jsou vyjímány pro prezentaci v krátkodobých výstavách a další část je vystavena v expozicích, kde po čase dochází k jejich obměňování. Předměty pocházejí například z Haliče ještě z dob Rakouska-Uherska, ze zakarpatské oblasti či z Volyně.

Expozice Čechů z Volyně

Češi pocházející z oblastí bývalé volyňské gubernie si s sebou v rámci mnohdy velmi složitých repatričních a reemigračních cest přivázeli velké množství hmotných předmětů, které dokládaly různé aspekty života v jejich staré domovině. Zejména díky tomuto přemísťování se předměty postupně dostávaly na území tehdejšího Československa. Některé z nich ještě dlouhá desetiletí v domácnostech dobře sloužily, další, včetně mnoha starých tisků i tisíců rodinných fotografií, měly spíše upomínkovou roli.

Zejména funkcionáři Svazu Čechů z Volyně si záhy po návratu a na počátku snah o asimilaci „Volyňáků“ uvědomovali potřebu vytvoření muzea Čechů z Volyně a za tímto účelem byl založen i specializovaný muzejní výbor. Zejména kvůli velkému množství jiných důležitých časově náročných úkolů k realizaci samotného muzea nedošlo. Přesto se například ještě v posledním ročníku komunitního časopisu *Věrná stráž* (1951) objevil poměrně dlouhý článek „O otázce našeho muzea“, kde je reflektována potřeba soustředění zajímavých předmětů z Volyně na jednom místě v dobrých podmínkách, potřeba jejich evidence a pozdějšího zpřístupnění veřejnosti.

Nejvíce skloňovaným místem dislokace muzea bylo jedno z hlavních center volyňských reemigrantů – Žatec, kde vycházelo také hlavní periodikum svazu. Žatecké muzeum podle informací na svých stránkách stále ještě v druhé

polovině padesátých let pracovalo kromě přípravy speciální chmelařské expozice také na stálé výstavě věnované volyňským Čechům. Nicméně také dobová politická konstelace realizaci muzea nepřála a záhy zanikl i svaz. Po jeho obnovení ve formě sdružení na počátku devadesátých let znovu vyvstala otázka řešení muzea. Jeho novodobou historii popisuje detailně na stranách 158–163 ve své digitalizované autobiografii z roku 2008 „Jak ten můj život šel“ Jiří Hofman, který byl jedním z hlavních iniciátorů vytvoření stálé expozice Čechů z Volyně. Původní idea byla expozici zpřístupnit v Žatci, ale tato možnost se ukázala kvůli nedostatku prostorů v muzeu K. A. Polánka jako nerealizovatelná. Následně na doporučení předsedkyně odboru muzeí Ministerstva kultury začala k počátku roku 1992 spolupráce mezi Národním muzeem a Sdružením Čechů z Volyně. Díky častým sběrovým akcím v regionech v rámci sdružení a jejich opakovanému připomínání se začaly rychle soustřeďovat pozoruhodné předměty přivezené z oblasti Volyně v depozitářích Národního muzea.

Kvůli roztržitému stavu Čechů z Volyně a jejich potomků bylo upuštěno od vize muzea a pod taktovkou tehdejšího vedoucího oddělení novodobých českých dějin NM Stanislava Slavíka začala vznikat putovní výstava nazvaná „Osudy Čechů z Volyně“. Díky jeho spolupráci s řadou osobností SČVP a jejich konstruktivní kritice se podařilo ve výstavě řadu věcí vylepšit, doplnit ji mapami a postupně došlo k vylepšování detailů. Výstava byla poprvé zahájena dne 8. února 1994 v Historické budově Národního muzea, kde ji během tří týdnů podle informací J. Hofmana navštívilo okolo 20 000 osob.

Ještě téhož roku byla výstava i přes rozměrnost dvadvaceti těžkých panelů instalována na šesti dalších místech (Žatec, Horšovský Týn, Tachov, Sokolov, Mariánské Lázně, Chomutov), v roce 1995 na deseti (Karlovy Vary, Litoměřice, Frýdlant, Česká Lípa, Teplice, Vysoké Mýto, Lysá nad Labem, Broumov, Jičín, Jaroměř) a v roce 1996 byla instalována na šesti místech na Moravě (Šumperk, Bruntál, Nový Jičín, Olomouc, Brno, Vyškov). V dalších letech byla k vidění na dalších šesti místech mimo regiony

Obr. 1. Jeden z panelů expozice Čechů z Volyně v Podbořanech, foto Ondřej Štěpánek.

aktivního působení SČVP, tudíž nakonec doputovala celkem do dvaceti devíti míst. Poté několik let ležely výstavní panely v depozitáři Národního muzea v Terezíně. V roce 2003 hledal tehdejší starosta města Podbořany J. Čerňanský využití pro starou radnici a v následně vypsané anketě získala nejvíce hlasů myšlenka využití radnice pro zřízení Muzea volyňských Čechů. Stanislav Slavík se na žádost starosty ujal úprav a instalace. Dne 8. května 2004 se konala slavnostní vernisáž nové stálé expozice, kterou lze v Podbořanech i v současnosti navštívit. Stále však ve zvýšené míře vyvstává otázka kompletního přetvoření expozice a její přesun do prvního patra objektu do o něco větších prostor. Štafetu putovních výstav přebírala v roce 2012 provedená výstava „Návraty volyňských Čechů“ složená z patnácti panelů. Této výstavě se v počtu navštívených míst podařilo s přehledem předčít i putování zmiňované starší výstavy z 90. let.

Výstava Podkarpatská Rus – součást našich dějin¹

Proces připojení oblasti později pojmenované jako Podkarpatská Rus k nově konstituované Československé republice byl poměrně složitý a trval relativně dlouho. Za jeden z hlavních mezníků v tomto procesu je považováno podepsání Saintgermainské smlouvy dne 10. 9. 1919, která připojení oblasti jako integrální součásti k Československu definitivně potvrdila.

U příležitosti tohoto staletého výročí vytvořilo Národní muzeum v Národním památníku na Vítkově výstavu s názvem „Podkarpatská Rus – součást našich dějin“, která byla otevřena v září 2019. Hlavním cílem výstavy bylo představení společného vývoje, vzájemné provázanosti a ovlivňování.

Výstava téma prezentovala pomocí dvanácti panelů s průvodními texty, desítkami dobových fotografií, scany dokumentů či grafy. Představila návštěvníkům různé další aspekty politické (otázka autonomie, válečné změny), hospodářské (průmysl, zemědělství, rozvoj dopravy), sociální (náboženské a demografické změny) či témata související se sportem a kulturou.

Obr. 2. Pohled na výstavu Podkarpatská Rus – součást našich dějin v Národním památníku na Vítkově, foto Ondřej Štěpánek.

Panelová výstava byla doplněna o osm vitrín s více než pěti desítkami unikátních předmětů přivezených z podkarpatské oblasti, které náleží do sbírek Národního muzea. Sbírkové fondy Národního muzea, ve kterých se nachází předměty přivezené z Podkarpatské Rusi, v minulosti shrnul ve svém článku v tomto periodiku Petr Skala (1–2/2015). Řada z předmětů se dostala do muzea díky úspěšné spolupráci se Společností přátel Podkarpatské Rusi. V rámci výstavy byly prezentovány předměty z různých materiálů – textilní (halenka, soročka), keramické, skleněné, dřevěné i unikátní papírové (herbář, památní knihy ad.).

Výstava Stará Ukrajina Františka Řehoře²

Výstava Národního muzea Stará Ukrajina Františka Řehoře byla prezentována v prostorách Národopisného muzea v Letohrádku Kinských od 5. 10. 2019. Právě v roce 2019 uplynulo 120 let od úmrtí českého etnografa Františka Řehoře.

Podstatnou část svého dospělého života Řehoř prožil v oblasti východní Haliče, kde naplno rozvinul svou zálibu v historii, cestování a sběratelství. Poznání zdejších lidí a jejich kultury se stalo jeho celoživotním posláním.

Klíčovým byl pro čerstvého absolventa vyšší reálné školy rok 1877, kdy Řehořova rodina opustila své hospodářství ve Stěžerách nedaleko Hradce Králové a přesídlila na statek ve východohaličském Volkově (Vovkiv), který se nachází asi 20 km jižně od Lvova. Průlom pro badatelskou dráhu Františka Řehoře představovala spolupráce s Českým průmyslovým muzeem. Roku 1878 Řehoř oslovil Vojtu Náprstka a nabídl mu své služby sběratele. Pod Náprstkovým vedením započal s tvorbou sbírky, která měla obsahem vyhovovat technickému zaměření Průmyslového muzea. Proto se Řehoř z počátku soustředil především na dokumentaci technologických postupů při výrobě. V průběhu času se zaměření sbírky rozšiřovalo. Při výběru konkrétních předmětů hrály důležitou roli nároky na přepravu a materiál použitý na výrobu. Pozoruhodnou součástí Řehořovy sběratelské činnosti bylo pořizování modelů nemovitých či prostorově rozměrných objektů, případně předmětů snadno podléhajících zkáze. Četné detaily tvorby sbírky dokumentuje dochovaná korespondence.³

¹ Autor výstavy: Ondřej Štěpánek.

² Autorský tým výstavy: Helena Medfická, Daniela Závěská, Kristýna Blechová.

³ Archiv Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, Archiv V. Náprstka; Památník národního písemnictví, pozůstalost F. Řehoře, kart. 1-B/37–1-B/42.

Obr. 3. Pohled na výstavu Stará Ukrajina Františka Řehoře v Národopisném muzeu, foto Kristýna Zikmundová.

Při výzkumech a provádění sběrů Řehořovi pomáhal důvěrná znalost prostředí a místních obyvatel. Přátelské vztahy navázal s mnohými z nich. Se stejnou lehkostí se však pohyboval také v prostředí lvovské intelektuální elity.

Součástí Řehořova odkazu je také bohatá publikační činnost. Vedle článků do českých a ukrajinských periodik je rovněž autorem řady hesel v Ottově slovníku naučném.⁴

Souborné zpracování svých výzkumů již nedokončil. František Řehoř podlehl tuberkulóze dne 6. října 1899 ve věku pouhých 41 let.

Za dvacet let intenzivní badatelské a sběratelské činnosti vytvořil František Řehoř rozsáhlou kolekci, která je unikátní v celoevropském kontextu. V průběhu 40. let 20. století byl tento soubor spolu se sbírkami české a slovanské etnografie převeden z Náprstkova muzea do fondu národopisného oddělení Národního muzea. Dosud však byla prezentován pouze okrajově.⁵

Výstava Stará Ukrajina Františka Řehoře byla po letech příležitostí, jak představit cenný fond veřejnosti. Rozsáhlý sbírkový materiál umožnil nahlédnout očima sběratele Františka Řehoře do všedního života východní Haliče v závěru 19. století. Badatel k návštěvníkovi promlouval nejen prostřednictvím konkrétních předmětů, ale také svými fotografiemi a postřehy z terénu. Řada autentických textů byla zpracována do výstavních panelů a popisek předmětů a fotografií. Některé z exponátů se tak podařilo spojit s příběhem, který vedl k jejich zařazení do sbírek.

Výstava byla rozdělena do tří tematických celků. První z nich se zaměřoval na osobnost Františka Řehoře, jeho

Obr. 4. Ukázka předmětů ve výstavě Stará Ukrajina Františka Řehoře v Národopisném muzeu, foto Kristýna Zikmundová.

badatelskou činnost a spolupráci s Českým průmyslovým muzeem. Druhý celek představil výběr z Řehořovy etnografické sbírky. Zastoupeny byly předměty dokumentující domácí a hospodářské práce, řemesla a trhy, náboženství, výroční obyčeje a rodinnou obřadnost. Některé z vystavených předmětů doplnily Řehořovy fotografie ilustrující způsob jejich užití.

Třetí celek se věnoval Řehořově fotografické tvorbě. Vnímavost a smysl pro detail, které F. Řehoř hojně využíval při své etnografické práci, se odrazila v jeho fotografické činnosti.⁶ Snímky tak často překračovaly pouhý dokumentační rámec a staly se výpovědí o různorodosti každodenního života napříč společenskými vrstvami tamních obyvatel. Mezi nejzajímavější vystavené fotografie patří obrázky zdůrazňující kontrast mezi namáhavou prací všedních dní a okamžiky odpočinku doplněné o autorovy barvitě komentáře, které celkový dojem umocňují.

Výstava Stará Ukrajina Františka Řehoře vznikla ve spolupráci s pracovníky Etnologického ústavu Národní akademie věd Ukrajiny a za podpory Velvyslanectví Ukrajiny v ČR. Veškeré výstavní texty tak byly kromě češtiny a angličtiny prezentovány rovněž v ukrajinském jazyce.

Výstava byla zahájena dne 4. října 2019 v Letohrádku Kinských. Při slavnostní vernisáži vystoupil západoukrajinský folklorní soubor Lisorub. Návštěvníkům byl rovněž zpřístupněn dřevěný kostel sv. archanděla Michaela v Petřínských sadech. Spolupráce započatá touto výstavou je počátečním krokem ke zpracování a vyhodnocení Řehořovy sběratelské činnosti.⁷ K výstavě byl vydán také katalog.⁸

⁴ Petr KALETA, *Cesta do Haliče. František Řehoř a poznání života východní Haliče ve druhé polovině 19. století*, Olomouc 2004; Naďa VALÁŠKOVÁ, *František Řehoř (1857–1899) a jeho etnografická činnost. (S ukázkami článků F. Řehoře z Haliče)*, Praha 1999, s. 28.

⁵ Helena MEVALDOVÁ – Monika TAUBEROVÁ, *Drahomíra Stránská. Osobnost evropské etnografie*, Praha 2011.

⁶ Řehořova fotografická sbírka je uložena v Náprstkově muzeu asijských, afrických a amerických kultur. Sbírkou negativů spravuje archiv NM.

⁷ Nejnověji Oleh BOLYUK – Olena FEDORCHUK – Naďa VALÁŠKOVÁ – Jan POHUNEK, *Lidová kultura Ukrajinců rakousko-uherské monarchie v etnografické sbírce Františka Řehoře*, Český lid, 2020, roč. 107, s. 71–92.

⁸ Helena MEDŘICKÁ a kol., *Stará Ukrajina Františka Řehoře* (katalog k výstavě), Praha 2019.